

Ikä, tila ja valta: koulu politiikan näyttämönä

KIRSI PAULIINA KALLIO

Yhdyskuntatieteiden laitos, Tampereen yliopisto

Kallio, Kirsi Pauliina (2005). Ikä, tila ja valta: koulu politiikan näyttämönä (Age, space and power: school as a political arena). Terra 117: 2, 79–90.

The concept of age holds a firm position in social practice and thought. Especially political and administrative practices have found age useful in instituting and establishing regulative mechanisms and societal control. This has given rise to various discourses of age that portray the concept as a naturalized part of social order. Consequently, almost all policy making and legislation make resort to age in regulating social activities and those participating in these activities. In institutional processes age is understood as a numerical value that is unquestionably objective, unbiased and equal. However, in a critical consideration age can also be seen as an oppressive tool tied to symbolic violence. Age classes, age limits and age groups are constructs through which the society is both formed and reproduced. This article examines the social meanings of age from a socio-spatial point of view, in the context of western school. By looking at age as means of empowerment, a process of classification, and a form of politics, it is shown to be much more than a mere number. The politics of children and adolescents are considered as critical cases that help to highlight the relationships between age, space and power.

Kirsi Pauliina Kallio, Department of Regional Studies, FI-33014 University of Tampere, Finland. E-mail: <kirsipauliina.kallio@uta.fi>

Iällä on vankkumaton sija yhteiskunnallisessa ajattelussa ja toiminnassa. Väestön ja yksilöiden ikää käytetään erityisesti poliittis-hallinnollisten käytäntöjen säätelykeinona, jonka tulokset näkyvät instituutioissa, yhteiskunnallisessa järjestyksessä ja toiminnassa. Peruskoulussa siirrytään luokka-asteelta toiselle ikäluokan mukana, ja eläkkeellekin suomalaiset pääsevät ikärajojen perusteella. Näin synnytyissä diskursseissa ikä näyttäytyy objektiivisena suurena, joka on luonnollinen osa sosiaalista järjestystä. Tätä luonnon kelloa ulkopuolinen ei voi säätää tai asettaa aikaan.

Lähes kaikessa yhteiskuntapolitiikassa ja lain-säädännössä nojataan ikään, jonka suhteen säädellään yhteiskunnallisia toimintoja ja niihin osallistuvia. Institutionaalisissa käytännöissä ikä on numeerinen arvo, joka kiistattomana suurena ei itessään syrji ketään. Kriittisesti tarkasteltuna ikä voidaan kuitenkin nähdä toisin, välineenä, joka liittyy elimellisesti hallintaan ja kontrolliin. Ikäluokittelu luo ja pitää yllä yksilöiden ja ryhmien välisiä valtasuhteita, jotka voivat äärimmillään kärjistyä symboliseksi väkivallaksi.

Kategorinen ikäluokittelu on tärkeä väline myös koulun toiminnassa. Koululaitos on merkittävim-

piä modernin yhteiskunnan luomia instituutioita, sillä se vastaa ihmisten kasvattamisesta yhteiskunnan, kansan ja valtion kansalaisiksi. Koulun sivistyksellisen tehtävän käänköpuolena on sen luonne pakkoon perustuvana instituutiona. Kouluikäisten lasten oppivelvollisuus liittyy heidät sekä ikäluokittelun että tilan luokittelun kautta osaksi legitimejä yhteiskunnallisia valtajärjestelmiä. Kansallisvaltion säätelämä lääneihin, koulupiireihin ja edelleen yksittäisiin kouluihin ja luokkiin jaettu instituutio on läpikotaisin tilan hallintaan perustuva yhteiskunnallinen järjestelmä.

Koulun toiminnassa ikä, tila ja valta kietoutuvat yhteen. Hierarkkinen valta-asetelma synnyttää paitsi kontrolloidun järjestelmän, myös tilan, jossa järjestystä voi vastustaa. Vankalla perustalla toimiva instituutio järjestyksineen ja luokitteluineen kutsuukin esiin lasten oman poliittisuuden. Sitä ei tunnisteta politiikaksi, koska lapsia ei pidetä poliittisina toimijoina, vaan koko käsite on varattu aikuisille. Poliitiikkaa käsitteen laajemmassa merkityksessä, kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa ilmenevänä aspektina, ei useinkaan yhdistetä lasten toimijuuteen (Palonen 1988: 19; Harle & Moisio 2003: 12). Lasten yhteydessä po-

litiikka ymmärretään sen suppeassa merkityksessä, *lapsipoliittikkana*, eli pyrkimyksenä huolehtia lapsista ja ajaa heidän etuaan päätöksenteossa ja yhteiskunnallisissa käytännöissä. Lasten poliittisuus nähdään siis pääasiassa politiikan kohteena olemisena, jolloin varsinaisia poliittisia toimijoita ovat aikuiset.

Tässä artikkelissa perehdyn siihen, miten iän poliittisuuden suppea ja laaja tulkinta kohtaavat. Tarkasteluni kohteena ovat lasten ikä(luokittelu) osana yhteiskuntapoliittikkaa ja toisaalta ikä(ryhmät) lasten oman poliittisuuden perustana. Tarkasteluni kontekstina on koulu, jonka valta ulottuu koko Suomessa asuvaan 7–17-vuotiaiden ikäluokkaan. Arvioin koululaitoksen roolia erityisesti ajan ja tilan hallinnan näkökulmasta, painottaen keinoja ja tilanteita, joissa lapsista tulee poliittisia toimijoita. Samalla artikkelini on puheenvuoro keskustelussa lasten *valtaistamisesta*, eli osallistamisesta poliittiseen päätöksentekoon. Valtaistamisen, *valtaiseksi tekemisen*, sijaan pyrin tuomaan näkyville lapsilla *jo olevaa* valtaa. Valtaistamisnäkökulmasta poiketen tarkastelen siis lasten omista lähtökohdista nousevaa poliittista toimijuutta.

Aluksi tarkastelen iän poliittisuutta valtaisuuden näkökulmasta. Puran iän luonnollistuneita merkityksiä tarkastelemalla niiden muutosta ja samalla iän sosiaalista rakentumista. Tämän jälkeen siirryn pohtimaan lapsuuden poliittisuutta. Otan huomioon yhtäältä lapsuuteen liittyviä hallinnollisia näkökulmia, toisaalta kokemuksissa muodostuvaa lapsuutta. Lapsuus ikävaiheena ja lapsuus elintilana muodostavat kaksi näkökulmaa, joiden kohtamista tarkastelen ikäluokkien ja ikäryhmien kampailuna. Tarkastelu luo perustaa lapsuuden territoriaalisten ulottuvuuksien käsittelemiselle sekä poliittisen toimijuuden että luokittelun näkökulmasta. Koululaitosta koskevien esimerkkien avulla havainnollistan eroa *lapsipoliittikan* ja *lasten poliittisen toimijuuden* välillä. Artikkelin lopuksi teen johtopäätöksiä iästä näkökulmana hallinnan tilallisuuteen sekä pohdin maantieteellisen tutkimuksen mahdollisuuksia lapsuuden poliittisuuden tarkastelussa.

Iän poliittisuus

Yhteiskuntaa koskevassa tutkimuksessa on selvästi yleisempää käyttää ikää määrittelyn välineenä kuin tarkastella iän käsitettä kriittisesti. Lähtökohdista ja tavoitteista riippuen tutkittavat jaetaan tavallisesti ikäluokkiin, joissa *kronologinen ikä* otetaan annettuna, kategorisen ikäkäsityksen mukaisesti. Ikäluokkien muodostamisen perusteet ja iän merkityksellisyys voidaan esittää aineiston tai teoreetti-

sen viitekehyksen kautta, mutta useimmiten niitä ei problematisoida lainkaan. Muita lähtökohtia, kuten gender-ulottuvuutta tai työkykyä, voidaan sen sijaan samassa yhteydessä tarkastella hyvinkin täsmällisesti (Huuhtanen 1994; Kelle 2000: 165; Gordon 2003). Numeroiden avulla luokitteleminen, kuvaileminen ja ryhmittely on helpompaa kuin kokemukseen perustuva arviointi. Kokemusta iästä on myös vaikea selvittää syntymävuoden esineellistyneen luonteen vuoksi. Yleensä ikä ilmaistaankin myös kriittisessä tutkimuksessa numerona tai vaihteluvälinä, joka on arvoltaan eksakti.

Numeerinen ikä kertoo kuinka monta vuotta, kuukautta ja päivää on kulunut yksilön syntymähetkestä. Tämä on luonnontieteellinen tarkastelutapa, joka modernin objektiivisuusihtanteen mukaisesti antaa ihmisestä yksiselitteisen ja mitattavan kuvan. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa biologisia ilmiöitä tärkeämpiä ovat niihin kiinnittävät *merkitykset*. Ne muodostuvat yhteiskunnallisissa käytännöissä ja tilanteissa, joissa ikä joutain merkitsee – rajoittaa tai avaa toimintamahdollisuuksia, synnyttää yhteisyyden tai erilaisuuden kokemuksia. Tässä ajattelussa ikä itsessään, numerona, ei siis vielä kerro mitään. Vasta iän mieltäminen *suhteessa* johonkin antaa sille sisällön (Qvortrup 1994; Alanen 2001; Rantamaa 2001; Lallukka 2003: 43).

Iän kategorista määrittelyä on kyseenalaistettu useista lähtökohdista. Sekä tutkimuksessa että julkisessa keskustelussa ikään perustuva päätöksenteko saa toistuvasti huomiota osakseen. Ikä sinänsä voi olla neutraali määre, mutta sen käytön seuraukset koskettavat ihmisiä eri tavoin. Viime aikoina ikäsyryntää ja -rasmia on käsitelty muiden muassa lasten oikeuksien, nuorten valtaisuuden ja niin sanotun kolmannen iän yhteydessä (Suoninen 1996; Laiho 1997; Hardy & Waite 1997; Vaahio 2002; Korander 2002; Airaksinen 2003; Tedre 2003; Sankari 2004). Keskustelua on käyty eri maissa vaihtelevin painotuksin eikä sillä ole yhtä selvää kärkeä. Yhteistä kuitenkin on pyrkimys kyseenalaistaa iän luonnollisuus yhteiskunnallisena kategoriana.

Kyseenalaistava tarkastelu on usein kuin potkimista tutkainta vastaan. Iästä poikkeaminen, ikäkokemusten tunnistaminen numeroiden sijaan, vaatii tarkastelulta herkkyyttä tilanteiden ja merkitysten erilaisuudelle. Tulkinta viekin pois ikään liittyvän varmuuden, jossa piilee suuri osa koko käsitteen viehättävyydestä. Ellei ikää voida selkeästi osoittaa, se ei voi olla esimerkiksi laillinen peruste (vrt. Litmala 2003: 5). Numeerisen iän *korvaaminen* tulkinnallisella ei siis tunnu mielekkäältä pyrkimykseltä kriittiselle tarkastelulle. Sen sijaan tutkimuksen avulla voidaan tehdä näkyviksi

iän käyttötapoja ja tunnistaa sen vaihtelevia merkityksiä.

Yksi vaikuttavimmista iän merkityksistä on aikuisuus ja siihen liittyvät yhteiskunnalliset oikeudet, velvollisuudet ja roolit. Aikuiset muodostavat täysivaltaisen väestön, joka on kansalaisyhteiskunnan perusta. Lapsuus sen sijaan on kaikkea mitä aikuisuus ei ole: valmistautumista, *ei vielä* -elämää (Valentine 2000: 258). Aikuisuuden loppumetreillä edessä on puolestaan luopumisen aika, *ei enää* -aseman omaksuminen (Lallukka 2003: 61). Vaikka kaikki aikuiset ovat eläneet lapsuuden ja suurin osa heistä siirtyy jossakin vaiheessa vanhuuteen, on vajaa- ja täysivaltaisen elinajan suhde vaihdellut historiallisesti paljon. Esimerkiksi suomalaisen poliittisen järjestelmän tarkastelu paljastaa suurten ikäluokkien erityisyyden suhteessa muihin ikäluokkiin. 1970-luvulla kolmikymppinen ministeri ei ollut harvinaisuus, mutta nykyään nelikymmenvuotiaakin on nuori poliitikko. Tämän seurauksena Suomen poliittista elämää ovat liki neljäkymmenen vuoden ajan hallinneet suurten ikäluokkien edustajat. Tällaisen ”pitkän aikuisuuden” seuraukset ilmenevät esimerkiksi sosiaalipoliittisesti: kun 1970-luvulla kehitettiin päivähoitoa ja peruskoulua, 2000-luvun polttava puheenaie on vanhustenhuolto.

Ikään liittyvää valtaisuutta voidaan siis tarkastella ikäluokkien muodostumisen ja keskinäisten suhteiden näkökulmasta. Maantieteessä tätä on tehty feministisessä tutkimuksessa ja marginaalisuuden tarkastelussa. Iän merkityksiä on tutkittu esimerkiksi suhteessa sukupuoleen, sosiaaliseen asemaan, kulttuurieroihin ja vammaisuuteen (Longhurst 1997; Matthews & Limb 1999; Valentine 1996, 2000; Holloway & Valentine 2000, 2003; Nagar ym. 2002; Koskela 2003; Skelton & Valentine 2003). Tutkimuksessa ovat painottuneet esimerkiksi naisten yhteiskunnallinen asema ja marginaalisuuden merkitys nuorten sosiaalistumisessa. Hieman yllättävästi myös konstruktionistisesti suuntautuneessa kriittisessä tutkimuksessa ikää itsessään on problematisoitu varsin vähän – aivan kuin iällä olisi ainoastaan biologisia ulottuvuuksia.

Ikäluokat ovat dynaamisia ja kulttuurisesti määrittäviä. Jo Philippe Arièsin (1962: 125–130) lapsuuden historiaa käsittelevä klassikkotutkimus osoitti, että nykyisen kaltaisena kategoriana ikäluokat ovat perin moderni, länsimainen rakenne. Esimerkiksi nuoruus ja lapsuus ovat käsitteinä verrattain uusia, eikä ikä ole muutoinkaan aina ollut keskeinen tekijä yhteiskunnallisen aseman muodostumisessa. Vielä 1800-luvulla luokka, asema, etnisuus ja rotu olivat ikää merkittävämpiä täysivaltaisuuden kriteereitä (Davin 1999: 26; Julkunen

2003). Vajaavaltainen erityisasema perustui tuolloin heikkouteen ja kykenemättömyyteen, joiden kautta määrittyivät myös lapsuus ja vanhuus. Yhteiskunnallisen tasa-arvoistumisen myötä valtaisuuden perusteet ovat muuttuneet. Tästä huolimatta kullakin ajalla on aikuisensa, mikä ilmenee esimerkiksi suomalaisen sosiaalihuoltojärjestelmän perustavista asiakirjoista 1800-luvulta.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus Yhteisestä Waiwaistenholhouksesta Suomen Iso-ruhtinaanmaassa (1852) jakaa huollettavan kansanosan viiteen kategoriaan. Sen mukaan

vaivaisia ovat I) hourut ja mielettömät, II) ruumiilta vialliset, vanhastuneet ja raajarikkoiset, jotka tarvitsevat muiden hoitoa ja holhousta eivätkä taida itse jonkinkaltaisella työllä hankkia mitään eläkkeeksensä, III) muut vanhat, kivulloiset eli ruumiin vialta vaivatut persoonat, jotka eivät tarvitse alallista hoitoa ja enemmän tai vähemmän työhön kykenevät, IV) sellaiset, jotka jollakulla avulla vaivaisten holhousvaroista, ilman sen muuta huolenpitoa, voivat välttävästi hoitaa ja elättää itsensä, eli jotka kohdanneen kovan onnen taikka taudin vuoksi sillä kertaa ovat avun tarpeessa ja V) turvattomat, ei vielä 16 vuotta vanhat lapset, jotka kaipaavat tarpeellista hoitoa.

Asetuksessa määritellään kansalaiset, jotka eivät kykene elättämään itseään. Säädöksen tavoitteena on turvata vaivaisten toimeentulo, mutta samalla siinä tullaan määritelleeksi vajaavaltainen yhteiskuntaluokka. Valtaisuus ilmenee käytännössä rinnasteisena työkykyisyydelle. Toinen esimerkki sosiaalihuollon saralta löytyy vuodelta 1899 *Vaivaishoidon käsikirjasta* (Helsingius 1899: 3). Siinä sosiaaliapua nauttivat jaetaan kahteen ryhmään: köyhiin, jotka eivät itse ole syyttäjiä tilaansa, sekä ”syyppäihin”, joiden avun tarve on seurausta laiskuudesta, toimeettomuudesta, juoppoudesta tai tuhlaavaisuudesta. Vajaavaltaiseen asemaan joutuminen nähdään siis joko väistämättömänä huono-osaisuutena tai moraalisesti paheksuttavana heikkoutena, jotka molemmat johtavat työkyvyttömyyteen.

Iän sosiaalinen rakentuminen ilmenee hyvin edellisen kaltaisissa historiallisissa esimerkeissä. Lapsuus, sen enempää kuin vanhuus, aikuisuus tai nuoruuskaan, ei ole sidottu tiettyihin ikävuosiin tai ikäluokkiin vaan ennemminkin aikakauteen ja kulttuuriin. Ikä palvelee kunkin yhteiskunnan tarpeita rajojen asettamisen välineenä, jolloin sen merkitykset muodostuvat ajan poliittista ilmapiiriä noudatteleviksi. Nykyään kaikki lapset ja vanhukset kuuluvat Suomessa sosiaalietuisuuksien piiriin, mutta heitä ei yleensä mielletä työkyvyttömiksi, vaivaisiksi, syyllisiksi tai syyttömiksi. Vajaavaltaisuus on pikemminkin tiettyyn elämänvaiheeseen kuuluva itsestäänselvyys, jota uusinnetaan jokapäiväisessä toiminnassa. Esimerkiksi nuorten ja

aikuisten välistä rajaa vahvistetaan ravintoloiden ovilla, jotka suljetaan alaikäisiltä iltaisin, vaikka mikään laki ei sitä edellytä (kuva 1).

Ravintoloissa 18 vuoden ikäraja on saavuttanut niin kyseenalaistamattoman aseman, ettei siitä ilmoiteta kuin poikkeustapauksissa. Trendi ikärajoissa tuntuukin olevan nouseva; yhä useampi ravintola haluaa rajata myös vasta täysi-ikäistyneet nuoret tilojensa ulkopuolelle. Alkoholilainsäädäntöä (pykälät 16, 21cd ja 24) käytetään perusteena aikuisten, lasten ja nuorten elintilojen mielivaltaiseen määrittelyyn, vaikka tämä on ristiriidassa muun lainsäädännön kanssa (ks. esim. Suomen perustuslaki 6 §; Yleisötilaisuuslaki 37 §; Kokoontumislaki 3 § ja Laki järjestyksenvalvoijasta 3 §).

Ikä on siis yksiselitteinen ja luonnollistunut käsite, joka vaikuttaa kantajansa yhteiskunnallisen aseman muodostumiseen. Samalla se on dynaaminen, alati muuttuva sosiaalinen merkitysrakenne, joka heijastaa ajan henkeä. Tämän kaksisuuntaisuus muistuttaa Foucault'n (1979: 18) kuvausta hulluuden muutoksesta goottilaisen aikakauden vaihtuessa renessanssiksi. Foucault osoittaa tarkastelussaan kuinka goottilaista merkitysmaailmaa ei renessanssin ajassa osattu enää tulkita. Vieras, outo ja monimutkainen symboliikka yksinkertaistui mystiseksi kuvaksi, jonka ainoaksi merkitysisällöksi jäi hulluus. Muutos oli ehdoton ja oli osaltaan synnyttämässä nykyistä käsitystä hulluu-

desta. Hulluus selitti käsittämättömän, teki sen hallittavaksi.

Modernin ja jälkimodernin ajan lapsuuskäsityksen tarkasteleminen foucaultlaisessa hengessä herättää kysymyksen lapsuuden synnystä ja sosiaalisesta rakenteesta. Kuinka paljon siitä, mitä lapsuus nykyään on, on modernin lapsuuden idean ja siihen liittyvien odotusten täyttämistä? Foucault'n keskeinen oivallus on, että länsimäinen hulluus "keksittiin" renessanssin tulkinnassa goottilaisuudesta. Samalla tavoin länsimäisen lapsuuden synty voidaan paikallistaa 1900-luvulla rakentuneisiin ammatteihin ja instituutioihin (vrt. Ojakangas 2002).

Lapsipolitiikka, jossa on vaadittu yhtäläistä oikeutta koulutukseen, hoitoon, elatukseen, kotiin, yhteiskunnallisiin palveluihin ja osallisuuteen päätöksenteossa, on muokannut paitsi yhteiskuntapolitiittisia tavoitteita, myös itse lapsuutta. Lasten ottaminen huomioon yhteiskunnallina erityistapauksina vaatii selkeän ymmärryksen siitä, miten he eroavat aikuisista. Työhön liittyvät sivumerkitykset kuvaavat hyvin lapsuuden ja aikuisuuden saamia merkityksiä ja niiden muutoksia. Termi *lapsityö* viittaa nykyään riistoon, lasten pakkotyöhön. *Leikki* edustaa lapsille soveliaista työtä, samoin *koulutyö*. Ennen yleisen oppivelvollisuuden voimaantumista monet lapset leikkivät ja työskentelivät kotona tai seurasivat vanhempiaan näiden työpaikoille, kunnes kykenivät itsenäiseen työhön. Oppivelvollisuuden myötä koulusta tuli ainoa lapsille

Kuva 1. Kategorisen iän uusintaminen kaupunkitilassa ikärajojen avulla.
Figure 1. Representing categorical age in the city as age limits.

sovelias työskentelypaikka, mikä löi paheellisen leiman muihin ratkaisuihin. Samanaikaisesti työn merkitys myös aikuisille muuttui. Välttämättömän hengenpitimen sijaan työ, tai työttömyys, on seurausta useista valinnoista. Myös työelämästä siivuun siirtyminen tarkoittaa nykyään monille aktiivista elämäntilannetta, ei vanhuutta kotiympäristössä. Näin työ, jota ennen tekivät kaikki kynnelle kykenevät vauvasta vaariin, on saanut voimakkaasti ikäsidonnaisia merkityksiä. Ne vaikuttavat esimerkiksi työllisyyspoliittisiin linjauksiin ja koulun toimintaan.

Koska iän ja täysivaltaisuuden yhteys 1900-luvulla vain voimistui, on ikä poliittisena kysymyksenä yhä ajankohtaisempi. Viimeaikainen keskustelu subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta, jossa oikeus hoitopaikkaan ja velvollisuus lasten kasvattamiseen asettuvat vastakkain, kuvaa osaltaan lapsipolitiikan nykyistä luonnetta (esim. HS 31.8.2004ab, TS 11.10.2004). Puheenvuorot eivät kohdistu hoidon tarpeellisuuteen yleensä, vaan sen *muotoon*. Äitien siirtyminen kodin ulkopuoliseen työelämään on tehnyt lasten päivähoiton tarpeesta realiteetin; lapsille on järjestettävä valvontaa kaikkina vuorokauden hetkinä. 1800-luvulla lapsiperheet jakautuivat avun tarvitsijoihin ja sen antajiin, johon nähden myös lapset muodostivat kaksi yhteiskunnallisesti erillistä ryhmää. Kun lasten oikeuksia ja tarpeita on yhdenmukaistettu poliittis-hallinnollisissa prosesseissa ja esimerkiksi juuri päivähoiton käytännöissä, on samalla tuotettu myös uutta yhtenäistä lapsuutta. Päivähoito onkin nykyään peruskoulun tavoin osa modernia lapsuutta, ei köyhäinhoitoon rinnastettava tukimuoto.

Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1959 hyväksymässä lapsen oikeuksien julistuksessa esitetään hyvälle lapsuudelle kolme lähtökohtaa: hoiva (*provision*), suoja (*protection*) ja osallistuminen (*participation*) (The Convention... 1989). Tätä kolmen P:n periaatetta on sovellettu laajalti niin hallinnollisen suunnittelun kuin tutkimuksenkin lähtökohdana (Qvortrup 1994: x; Mayall 1996: 57). Kaksi ensimmäistä tavoitetta, perustarpeiden tyydyttäminen ja turvallisten elinolojen luominen, ovat jo vakiintuneet osaksi länsimaista hyvinvointiyhteiskuntaa. Viime vuosina lasten yhteiskunnallista asemaa luotaavassa keskustelussa pääpaino onkin ollut lasten osallisuudessa ja valtaistamisessa, missä heidän rooliaan aktiivisina toimijoina on korostettu. "Lasten ääni" halutaan saada kuuluviin kunnallisessa päätöksenteossa, koulujen järjestys- ja sääntöissä ja lehtien palstoilla. Lasten mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskeviin asioihin halutaan parantaa ja samalla ohjata heitä yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Lapset halutaan siis liittää politikoivaan yhteisöön.

Kriittisesti voidaan kysyä, onko valtaistamisessa kysymys todellisesta vallan lisääntymisestä. Valtaistamisdiskursseissa osallisuus esineellistyy helposti ylhäältä käsin määritetyksi poliittiseksi välineeksi, joka voidaan antaa ja ottaa pois. Lapsille annettu valta voi näin johtaa näennäiseen valtaisuuteen, joka kääntää katseen pois lasten poliittisesta toimijuudesta sen laajemmasta merkityksessä. Lasten toimijuus lapsipolitiikassa korostuu, kun taas lasten yhteiskunnallinen poliittisuus jää huomiotta. Lapsipolitiikan ja lasten poliittisuuden välisen eron voi tiivistää karkeasti ottaen siten, että näistä ensimmäinen tuottaa valtaa jakeville ja sitä käyttäville hyvää mieltä, jälkimmäinen sen sijaan synnyttää kamppailua ja vaatii sietämistä. Eron ymmärtäminen on tärkeää, jotta poliittisuus voitaisiin myös lasten kohdalla nähdä jokapäiväisen elämän ulottuvuutena. Yhteiskuntapolitiikassa lapset eivät voi olla täysivaltaisia osallisia. Todellinen, vaikuttava politiikka syntyykin sinne, missä vastaväitteitä ei voida vaijuttaa.

Suhteessa ikään lapsipolitiikkaa voidaan tarkastella ikäluokkien tuottamisen ja historiallisen muuttumisen kautta. Lasten poliittisuuden löytäminen puolestaan edellyttää iän *kokemuksen* tarkastelua. Ikä on siis yhtäältä lapsipolitiittisen luokittelun ja vallan käytön väline, mutta toisaalta myös lasten poliittisuuden perusta ja identiteetin kehys. Jälkimmäinen ei palaudu ikäluokkiin, vaikka ne rajaavatkin kokemuspäristöä esimerkiksi koulussa. *Ikäryhmien* syntyä tarkastelemalla huomataan, että ikää tuotetaan ja merkityksellistetään myös alhaalta ylöspäin.

Ikäryhmien synty

Edeltävästä valtaisuuden tarkastelusta ilmenee, että ikä on selvästikin poliittista. Iän poliittisuus ei kuitenkaan palaudu vain sen yhteiskuntapolitiittiseen merkitykseen ja poliittis-hallinnollisiin ikäluokitteluihin. Tarkastelemalla kokemuksellista ikää sosiaalisten ryhmien muodostumisen perustana saadaan ote iän ja erityisesti lapsuuden poliittisuudesta, jota muuten on vaikea tunnistaa. Tällöin tarkastelussa otetaan huomioon lapsipolitiikan ohella myös sitä kenties vastustava lasten poliittinen toimijuus, eli heidän omista lähtökohdistaan nouseva osallistuminen ja vastustaminen – poliittisuus laajassa mielessä.

Mitä sitten on iän kokemuksellisuus? Esimerkkinä voidaan tarkastella vaikkapa nuoruuden ja vanhuuden joustavuutta. Viisikymmenvuotias on äitinsä silmissä vielä "nuori ihminen", mutta lapsenlapselle jo "vanha mummo". Itseä koskevat ikäkokemukset muodostuvat reflektoiden, jolloin iän kokemus erkanelee ikävuosien määrästä. Kun koke-

mukset nuoruudesta ja vanhuudesta eivät ole selvärajaisia edes läheltä tarkasteltuina, kuinka iän kokemuksellisuus voitaisiin ottaa huomioon institutionaalisissa käytännöissä? Onkin ilmeistä, ettei ikä palaudu numeroiksi, vaan vaatii merkitysyhteytensä. Numeerisena *suureena* ja sosiaalisena *merkityksenä* sitä tarkastellaan eri lähtökohdista ja tarkoitusperistä.

Ikä voi olla osoittamisen ja rajaamisen väline (ikäluokka), mutta myös toiminnan konteksti (ikäryhmä). Iän perusteella siis paitsi luokitellaan, myös samaistutaan. Yhtäältä ikä on tarkasti rajattu ja kategorinen käsite, joka palvelee hyvin hallinnan ja suunnittelun tarpeita. Kokemus iästä puolestaan muodostuu dynaamisesti sosiaalistumisessa, ryhmäytymisessä ja identiteetin rakentumisesta (James & Prout 1990; Lallukka 2003: 17–19). Mekaanisesti ymmärrettyä ikä on numeroarvo, joka tunnetaan yksiselitteisesti. Kokemuksena se on epämääräisempi tunne olemisesta jonkinlainen tai kuulumisesta johonkin ryhmään. Kumpaakaan näistä iän ulottuvuuksista ei voida vapaasti valita, pikemminkin ne ovat kahden erilaisen ikädiskurssin käsitteitä. Numeraalisen iän kautta tuetaan selvärajaisia ikäluokkia, kun taas iän kokemus vaikuttaa toiminnallisten ikäryhmien muodostumiseen. Koska ikäluokat ovat samalla osa iän kokemusta, ovat molemmat näkökulmat yhtäaikaaisesti läsnä kriittisessä tarkastelussa.

Yhteiskuntapoliittisesti ikä voidaan nähdä sääntöjen asettamisen ja rajojen vetämisen välineenä, jonka suosio perustuu ongelmanratkaisun yksiselitteisyyteen. Ikärajoilla voidaan *säädellä* tilanteita, joiden perusta on monimutkaisessa sosiaalisessa maailmassa. Ikäluokkien ja -rajojen asettelu uudelleen organisointi tyydyttävät instituutioiden ja lainsäädännön tarpeet. Iän kokemuksen kautta avautuva näkökulma puolestaan auttaa paljastamaan nämä rakenteet ja ymmärtämään iän sosiaalista järjestystä. Tällöin tulkintakehyksenä voi olla ikäluokka, sukupolvi tai jokin muu keskeinen iän sosiaalinen rakenne. Ikäluokkien ja ikäryhmien välisen suhteen tarkasteluun antaa hyvän välineen Bourdieu (1985: 729, 1998: 22) teoreettinen näkemys yhteiskunnasta ryhmien ja luokkien väliseen määrittelykamppailuna.

Bourdieu (1985: 726) on soveltanut marxilaisen yhteiskuntateorian käsitteitä ”luokka itsessään/luokka itselleen” (*class-in-itself/class-for-itself*) tarkastellessaan sosiaalisten ryhmien syntyä. Hänen mukaansa luokka (*class-in-itself*) on keino kategorisoida ja järjestää yhteisöä, ryhmä (*class-for-itself*) puolestaan sosiaalisen yhteisön tapa järjestäytyä tai järjestäytyä. Bourdieulaisittain ikäluokat ovat siis olemassa *itsessään*, numeerisen iän mukaan kategorisoituina kuvitteellisina tai teoreettisi-

na jakoina, jotka voivat institutionalisoitua yhteiskunnallisissa käytännöissä. Ne vaikuttavat osaltaan myös *itselleen* toiminnallisesti ja omaehtoisesti muodostuvien ikäryhmien syntyyn. Jälkimmäisessä on kuitenkin oleellista ryhmän jäsenten tietoisuus jäsenyydestään: luokittelu ei ole ulkoista vaan perustuu samaistumiseen. Luokasta tuleekin ryhmä vasta kun se mobilisoituu ja muutuu toimijoille merkitykseksi. Esimerkiksi lasten ikäluokkia on institutionalisoitu koulun käytännöissä, joiden pohjalta on muodostunut ryhmiä. Nämä luokka-asteet tai rinnakkaisluokat ovat lasten elämisen konteksteja, kuten hallinnollisesti on ajateltakin. Kuitenkaan se, millaisia ryhmiä muodostuu, ei ole kokonaan ylhäältä asetettavissa. Lapset tuottavat toiminnassaan ikäluokalle merkityksiä, haastavat sen rajoja ja käyttävät hyväkseen sen suomia mahdollisuuksia (ks. De Certeau 1984: 34 luokkien ja ryhmien keinoista).

Ikäryhmät voivat olla sekä lapsipoliitikalle että lasten poliittisuudelle keskeisiä toiminnallisia yksiköitä, jotka muodostuvat kahden erisuuntaisen määrittelyn kautta. Ikäluokittelu synnyttää ja uusintaa ikäryhmiä kategorisesti osana hallintaa. Institutionaaliset käytännöt tuottavat ikäluokkiin sidottuja kokemuksia ja käsityksiä iästä. Näin identiteetit, maailmankatsomukset ja muut yhteisön kannalta keskeiset merkitykset, kuten esimerkiksi ”alikäisyys”, rakentuvat mahdollisimman yhdenmukaisiksi ja liittävät iän kokemuksen yhteiskunnallisiin instituutioihin. Koska ikäluokat noudattelevat valtavirran normeja, voidaan niiden pohjalta lähes poikkeuksetta toimia kyseenalaistamattomasti. Esimerkiksi lakisääteisen oppivelvollisuuden ainoa kriteeri on ikä.

Kategorinen rakenne joutuu koetukselle ainoastaan, kun iän kokemukset *haastavat* luokittelun alhaalta ylöspäin. Tämän ikäluokkien ja ikäryhmien välisen suhteen toinen suunta perustuu siihen, ettei ikäluokittelu voi sanella iän merkityksiä. *Itselleen* muodostuvat ikäryhmät kykenevät haastamaan, kiertämään ja vastustamaan luokittelun perusteita antamalla iälle ja ikäluokille omia merkityksiään. Luokka ei siis mobilisoiuessaankaan ruumiillistu ryhmäksi sellaisenaan, vaan ryhmä ottaa muotonsa luokittelun sallimissa rajoissa. Viidakon laki, jonka bourdieulainen asetelma paljastaa, horjuttaa käsitystä iän neutraalista luonteesta. Yhdenmukaisuus ja tasavertaisuus on illuusio jonka ikäluokittelu sisältää, mutta jota ikäryhmä ei koskaan toteuta.

Ikäluokilla on keskeinen asema poliittisen vallan ja yhteiskunnallisten auktoriteettien lähtökohdista. Bourdieu (1985: 725) korostaa, että luokittelu on teoreettinen pyrkimys järjestää sosiaalista yhteisöä, jossa luokkien muuttuminen toimin-

nallisiksi yksiköiksi vaatii ryhmän mobilisoinnin. Moderni koululaitos tarjoaakin hyvän esimerkin autoritäärisestä ikäluokittelusta. Koko instituution toiminta on rakennettu ikään perustuvalle järjestykselle: luokitelluille ei anneta vaihtoehtoja sosiaalistumisen mahdollisuutta, jolloin ikäluokkajärjestys näyttäytyy luonnollisena. Ikäryhmien muodostuminen muista kuin kronologisen lähtökohdista pyritään estämään *kontrolloimalla tilaa ja aikaa*. Luokista, kirjaimellisesti luokahuoneista, tulee myös ryhmäytymisen keskeinen konteksti. Bourdieu ja Passeron (1990: 3) kutsuvat tätä pyrkimystä totaaliseen merkitysten määrittelyyn ja hallintaan ”symboliseksi väkivallaksi”.

Jos kokemukset kuulumisesta tiettyyn ikään kyettäisiin määrittelemään yhtä yksiselitteisesti kuin numeerinen ikä, ei kamppailua iän merkityksistä ilmenisi. Luokittelun jäykkyydellä on kuitenkin kääntöpuolensa, joka ilmenee vastustamisen mahdollisuutena. Kokemus *ulkoa* asetuin ehdoin luokitelluksi tulemisesta vahvistaa ikäryhmien rakentumista luokiteltujen *omista* lähtökohdista. Kun ristiriita luokittelun vaatimusten ja kokemuksen välillä käy sietämättömäksi, syntyy poliittinen konflikti, jossa kamppailuaan iän merkityksistä. Vastakkain asetutvat hallinnan auktoriteetti ja luokittelun kohde, kiistanalaiseksi vallitseva kategoria. De Certeau (1984: 37) mukaan hallinnollisen vallan haavoittuvuus on sen näkyvyydessä. Tätä näkyvää valtaa vastaan voidaan käydä erilaisin taktiikoin, joita hän kutsuu ”heikkojen taiteeksi”. Kamppailussa valtaistumaan pyrkivät ikäryhmät eivät rakennu numeerisen, vaan koetun iän lähtökohdista.

Lasten omista lähtökohdista muodostuvien ikäryhmien on kamppailtava jatkuvasti autonomiansa säilyttämiseksi. Siinä missä ikäluokkien kategorisointi perustuu usein tilan hallintaan, on ikäryhmien aseena aika (De Certeau 1984: 31). Esimerkiksi Punchin (2001: 23) tutkimuksessa bolivialaiset lapset, joiden arkeen kuului runsaasti taloustöitä, eivät antaneet työnteon ja koulunkäynnin määrittellä lapsuuttaan. Rangaistuksen uhalla, kiinni jäätyäänkin, he tarttuivat tilaisuuksiin pelata ja seurustella (vrt. De Certeau 1984: 34). Poliittikan toteuttamisessa lapset käyttävät niitä välineitä, joita aikuisten on vaikea ottaa heiltä pois. Vaikkapa päähineestä voi tulla väline, jonka kautta haetaan määrittelyn mahdollisuuksia. Suomessa kamppailua pipeista käydään luokahuoneissa ja lehtien palstoilla. Neuvottelemisen tilaa jää tällöin niin lapsille, opettajille kuin vanhemmillekin. Ranskassa sen sijaan säädettiin laki, joka kriminalisoi uskonnollisten tunnusten, kuten islamilaisen huivin, käytön kouluissa. Tämä ratkaisu teki lapsista voimattomia kansallisen politiikan edessä. Kun

määrittelykamppailu viedään joidenkin asianosaisten ulottumattomiin, estetään samalla osallistuminen määrittelyn diskurssiin. Koulurakennus luokahuoneineen, käytävineen ja pihoineen on tila jossa myös lapset voivat osallistua kamppailuun. Näin ollen se *missä* määrittely tapahtuu vaikuttaa ratkaisevasti lasten poliittisiin mahdollisuuksiin.

Poliittinen toimijuus on jatkuvassa uusiutumisen tilassa: ryhmät syntyvät, muuttuvat ja hajoavat. Lasten ikäryhmät asettuvat aina samaan asemaan suhteessa muuhun väestöön, mutta niiden toimintatavat vaihtelevat. Poliittisuus voi olla anarkiaa, mutta myös valtaisen väestön haastamista sen omilla areenoilla, ”vihollisen territoriolla” (De Certeau 1984: 37). Esimerkiksi tietotekniikan nopea kehitys on johtanut yllättävään tilanteeseen, jossa oppilaat voivat olla opettajiaan edistyneempiä multimedian käytössä. Auktoriteetin ylläpitämiseksi opettajien täytyy löytää uusi strategia tilanteen hallitsemiseksi, koska lapset ovat haastaneet perinteisen tieto–valta–hierarkian. Holloway ja Valentin (2001) mukaan niin opettajat kuin vanhemmatkin ovat joutuneet etsimään uusia kontrollin keinoja virtuaalitodellisuuden vallatessa luokat ja lastenhuoneet. Poliittisen toimijuuden kanavat voivat siis muodostua hyvinkin erilaisiin konteksteihin. Tämän kirjon on tavoittanut myös muusikko Ilkka Alanko kuvatessaan nuorten poliittisuuden monimuotoisuutta *Juppihippi-punkkarin* käsitteen avulla. Tärkeämpää kuin tietyn aatteen kannattaminen on itse aatteellisuus, joka mahdollistaa valtaapitävien vastustamisen kollektiivisesti.

Luokittelu ei voi koskaan tavoittaa ryhmäytymiselle ominaista joustavaa dynaamisuutta, koska sen tavoitteena on luoda yksiselitteinen järjestys. Tämä avaakin tilan lasten poliittiselle toimijuudelle. Järjestys kutsuu noudattamaan ylhäältä annettua suunnitelmaa, johon lapset vastaavat aktiivisesti osallistumalla ja vastustamalla. Lapsipoliittika ajaa lasten etua erilaisista ammatillisista, hallinnollisista ja huolehtivista näkemyksistä käsin. Lasten poliittinen toimijuus puolestaan syntyy suunnitelmien toteutuessa ja kohdatessa heidän maailmansa. Poliittika ja poliittinen toimijuus voivat olla saman suuntaisia, kuten mitkä hyvänsä kaksi vektoria sosiaalisella kentällä. Toisaalta mahdollisia suuntia on tarjolla rajattomasti. Poliittisen tilan väljyydestä riippuen lasten toiminnan suunta asettuu johonkin ääripäiden välille.

Tila vallan välineenä

Olen tarkastellut edellä lapsuuden poliittisuutta kahdesta näkökulmasta, joista ensimmäinen painot-

taa iän sosiaalista rakentumista, toinen lasten poliittista toimijuutta. Lapsuus asettuu näin yhtäältä kysymykseksi täysivaltaisuudesta suhteessa aikuisuuteen, toisaalta luokittelun ja ryhmäytymisen välisestä määrittelykamppailusta. Valittu näkökulma paljastaa ikään sisäänrakentuneen kategorisen vallan ja sen haastamisen mahdollisuuden. Tarkastelussa korostuvat luokittelijoiden ja luokiteltujen välinen hierarkkinen suhde sekä ikään sitoutunut valta. Sen sijaan vallan käytön *strategisia välineitä*, lapsuuden hallinnan keinoja ja niiden vastustamisen taktiikoita, en edellä ole juurikaan pohtinut.

Bourdieu (1985, 1998) teoria sosiaalisesta tilasta tarkastelee luokkien ja ryhmien suhdetta abstraktilla kentällä. Luokittelun ja ryhmäytymisen lähtökohtana on määritely tai koettu samankaltaisuus (*habitus, positio, asema*). Toinen keskeinen luokitteluperiaate, tila, jää tässä tarkastelussa miltei kokonaan huomiotta. Maantieteellisen tutkimuksen lähtökohtana puolestaan on ymmärtää nimenomaan ilmiöiden tilasidonnaisia ulottuvuuksia.

Poliittisessa maantieteessä tilan hallintaan perustuvaa vallankäyttöä on tutkittu runsaasti eri konteksteissa. Esimerkiksi kansallisvaltioille perustuvan aluejaon kautta on tarkasteltu hallinnollisesti tuotettuja rajoja ja alueellisten ryhmien syntyä (Raento & Watson 2000: 708; Häkli 2001: 410; Paasi 2003: 480). Vaikka tutkimukset liikkuvat eri mittakaavoissa paikallistasolta kansainvälisiin konflikteihin, ei lasten politiikka niissä juuri oteta huomioon. Lapsuuden poliittista maantiedettä on tarkasteltu pääasiassa *geographies of childhood* -tutkimusalalla, jossa paino on ollut voimakkaasti lapsipoliittikan näkökulmassa (Aitken 1994, 2001; Gagen 2000; Nayak 2003; Young 2003). Lasten poliittisuuden luonnetta ei tilan näkökulmasta ole pohdittu juuri lainkaan. Lasten poliittisen toimijuuden tilallisten ulottuvuuksien hahmottaminen luokin tuoreen näkökulman niin poliittisen maantieteen kuin lapsuuden maantieteenkin kentälle.

Ikäluokitteluun perustuva tilan hallinta on useiden lapsia koskevien käytäntöjen perusta. Instituutiot ja hallinnolliset prosessit tuottavat ikäluokkia (luokka itsessään) ja mobilisoivat joitakin niistä toiminnallisiksi ikäryhmiksi (luokka itselleen). Myös koululaitoksen organisointi perustuu keskeisesti territoriaalisen hallinnan periaatteille. Lasten opetus on Suomessa määritelty kuntien vastuulle, vaikka syrjäseutujen kunnilla ei ole käytännössä mahdollisuuksia edes lain kirjaimen täyttämiseen. Opetusryhmät osoitetaan lapsille katuosoitteen ja syntymävuoden perusteella. Vaihtoehtoisesti lasten opetus voitaisiin järjestää esimerkiksi päivähoitosa toiminnallisesti syntyneiden ryhmien pohjalta, jolloin iän ja asuinalueen merkitys ohenis. Koululaitoksen näkökulmasta tämä lähtökohta on kui-

tenkin täysin mahdollon, koska se haastaa koulun keskeiset toimintaperiaatteet.

Olosuhteissa, joissa lasten elämää säädellään voimakkaimmin, on myös lasten poliittisuus selvimmän esillä. Poliittisuus syntyy tilanteeseen, jossa *oppivelvollisuuden* kyseenalaistaminen on mahdollista, mutta koulun *järjestyksestä* on mahdollista neuvotella. Lasten on pakko mennä kouluun, mutta he voivat osallistua siellä olemisen tapojen määrittelyyn (Strandell 1994; Gordon ym. 2000: 151). Lapsuuden tarkastelu koulun kontekstissa avaakin mahdollisuuden hahmottaa paitsi tilasidonnaista vallankäyttöä, myös lasten omaehtoisia poliittista toimijuutta.

Kaikki Suomessa vakituisesti asuvat lapset kuuluvat oppivelvollisuuden piiriin, ja kukin kunta on velvollinen järjestämään koulunkäynnin sen alueella asuville lapsille. Kunnassa opetuksen järjestäminen jaetaan koulupiireille ja edelleen kouluille. Missä hyvänsä Suomessa lapsi asuukin, kyetään hänet syntymävuoden ja asuinsijan perusteella sijoittamaan koulujärjestelmään täsmällisesti. Koulunkäynti ei ole oppivelvollisuuden edellytys, mutta käytännössä yksityisen opetuksen järjestäminen on suurimmalle osalle perheistä mahdollista. Koulun valintaan voidaan pyrkiä vaikuttamaan niiden tarjoamien opetusprofiilien kautta, mutta tämäkään ei vaikuta koulunkäynnin ehdottomuuteen. Siihen luokkaan, johon lapsi kirjataan kuuluvaksi, täytyy hänen kaikkina arkipäivinä saapua velvollisuuttaan suorittamaan.

Koulujärjestelmä on läpeensä tilallisesti järjestynyt. Opetusministeriön, kunnallishallinnon ja opettajayhteisön ylläpitämä instituutio osoittaa kullekin suomalaiselle paikkansa yhdeksän vuoden ajan. Lapset eivät kuitenkaan kohtaa järjestelmää monitasoisena yhteiskuntapoliittisena verkostona, vaan oman elämänsä tiloissa ja tilanteissa. Heille pulpetti, luokka ja koulu ovat annettu elintila, kyseenalaistamaton toiminnan konteksti, joka on yhtä itsestään selvä kuin koti tai mummo-la. Toiminta, toimijat ja toimintatavat muuttuvat vuosien myötä, mutta itse koulunkäynti on pysyvä tila ja tilanne. Vaikka lapset eivät tunne suomalaista lainsäädäntöä, rakentuu heille päivittäisen uusintamisen myötä vakaa käsitys vajaanlaisuudesta. Koettu lapsuus rakentuu suurelta osin näissä puitteissa, mutta ei annettuna, vaan lasten itsensä arvioimana.

Koulua on kehitetty 1800-luvulta lähtien kaikkien lasten kasvatus- ja koulutusympäristöksi. Kulloisetkin aatteelliset virtaukset ovat vaikuttaneet niin opetuksen tapaan, opetussisältöihin kuin fyysisiin puitteisiinkin. Instituution olemassaolo järjestyksineen ei kuitenkaan perustu näille näkemyksille, vaan ajan ja tilan hallinnalle. Koulun toi-

minnalle on välttämätöntä, että oppilaat ovat sovitun aikaan sovitussa paikassa. Kansallinen opetussuunnitelma, kunnallinen piirijako ja luokat jäsenyvät todelliseksi kouluksi vasta, kun oppilaat istuvat pulpeteissaan opettajan edessä. Bourdieulaistain koulu lakkaa sillä hetkellä olemasta hallinnollinen kategoria, luokka *itsessään*, ja mobilisoituu toiminnalliseksi, luokaksi *itselleen*. Koko koululaitoksen olemassaolo on siis riippuvainen lasten kehoista, niiden kontrolloinnista ja säätelystä. Ilman sitä koulu on olemassa vain itsessään, mahdollisuutena institutionalisoida lasten koulutus ja kasvatus.

Modernissa, länsimaisessa yhteiskunnassa koulu-instituutiolle on annettu valta opettaa ja kasvatata lapsia parhaaksi katsomallaan tavalla. Koulun toimintaa ei siis voida kyseenalaistaa asettamatta koko järjestelmän olemassaoloa vaakalaudalle. Bourdieu ja Passeron (1990: 6) esittävät, että vallitsevan opetusjärjestelmän pyrkimys varmistaa yksinoikeus legitimoituu symboliseen väkivaltaan on koulun perustava lähtökohta. Koulu itsessään säilyy koskemattomana, vaikka sen filosofiat ja toimijat ajan kuluessa vaihtuvatkin. Suomenkin kouluhistoriaan mahtuu monenlaisia käytäntöjä ja toteutuksia, mutta kiertokoulun ja yksityisopetuksen muututtua yhtäläiseksi oppivelvollisuudeksi ei kysymystä koulunkäynnin itsestäänselvyydestä ole esitetty. Lapsista tulee seitsenvuotiaina vääjäämättä oppilaita, jotka toteuttavat heille asetettua ikään sidottua suunnitelmaa.

Ehdottomuudessaan koulu tarjoaa lapsen poliittisen toimijuuden tarkastelulle antoisan kontekstin. Lapset eivät voi ottaa kantaa läsnäolovaatimukseen, joten he ovat vajaavaltaisia suhteessa koulun järjestykseen. Vaikka läsnäoloa ei voida kyseenalaistaa, käydään koulun käytännöistä jatkuvaa poliittista määrittelykamppailua. Jos lapsi jää pois koulusta, aktivoituvat yhteiskunnalliset tukijärjestelmät, jotka palauttavat hänet paikalleen. Koulun ei yleensä tarvitsekaan esittää läsnäolovaatimusta sellaisenaan, koska *paikalle tulemalla* lapset ovat siihen jo vastanneet. Sen sijaan koulu asettaa heidät pyrkimään lakisääteissä opetussuunnitelmassa määriteltyihin tavoitteisiin, joita tulkitsee suomalaisen peruskoulun opetukseen valmistavan korkeakoulutuksen saanut opettaja. Lapsista tehdään oppilaita, Foucault'n (1991: 138) sanoin ”mukautuvia kehoja” (*docile bodies*), joiden hyveitä ovat nöyryys ja tottelevaisuus. Tämä asetelma on kuin luotu poliittisen toiminnan areenaksi. Lapset, jotka eivät voi valita osallisuuttaan järjestelmässä, pyrkivät sopeutumaan heille asetettuihin rooleihin tai vastustamaan niitä. Hallinta kohdistuu lasten kehoihin, joten kehosta muodostuu myös vastustamisen väli-

ne. Kamppailun kohteena ei olekaan koulun institutionaalinen järjestys, vaan kehon hallinta, johon pyrkivät sekä koulu että lapset itse.

Kategorisessa koulujärjestelmässä tila ja siihen kytkeytynyt valta ovat itsestään selvästi läsnä. Koulu on territorio, jonka normeja säädetään institutionaalisesti ja haastetaan kehonpoliittisesti. Mutta voidaanko itse kehoa tarkastella tilapoliittisena territoriona? Sackin (1986: 21) mukaan territoriaalisuuden yleinen määritelmä toteutuu, kun luokittelu on alueellista ja alueen rajat ovat kommunikoitavissa ja kontrolloitavissa. Kehosta voidaan todeta, että se on selvärajainen oppimisen ja käyttäytymisen alue, jota pyritään säätelmään (kehosta territoriona ks. myös Thrift 1996; Longhurst 1997; Lukinbeal & Aitken 1998; Parr & Butler 1999; Mountz 2004). Koulun tavoitteena on tuottaa lapsista kansalaisia suomalaiseen yhteiskuntaan. Valtuudet eivät kuitenkaan suoranaisesti ulotu lapsen kehon ulkopuolelle, esimerkiksi kotiin tai muuhun vapaa-aikaan. Ainoastaan veloitettuna kouluun saapuva keho voi olla instituution käytäntöjen kohteena. Samoin lapsi pystyy toimimaan vain kehonsa rajojen sisällä, koska hänellä ei ole legitimoitua valta-asemaa koulujärjestelmässä. Lapsi ja instituutio voivat kumpikin omista lähtökohdistaan pyrkiä määrittelemään kehon rajoja näkemyksiään vastaaviksi ja kontrolloida niitä strategisesti tai taktisesti hallitsemiensa säätelykeinojen avulla (De Certeau 1984: 34). Koulua voidaan siis tarkastella territoriaalisesti paitsi instituution, myös kehon puitteissa. Tilan hallinta on sekä järjestelmän rakenteellinen lähtökohta että sen toiminnan toteutumisen ehto.

Territoriaalinen hallinta perustuu kategorisointiin rajankäynnin keinoin (Sack 1986: 26). Mitä yksiselitteisempää luokittelu on, sitä totaalisempaa on hallinta ja symbolinen väkivalta. Kehon rajoja määritellään ja kontrolloidaan koulussa jatkuvasti. Lapsi voi kieltäytyä syömästä, mutta opettaja voi kieltää häntä poistumasta ruokalasta. Opettaja voi vaatia viittaamista puheenvuoron pyytämiseksi, mutta lapsi voi kertoa oikean vastauksen ääneen ennen kuin puheenvuoroa on annettu kenellekään – tai lakata puhumasta kokonaan. Koulun säännöt voivat määritellä pihan kaikille yhteiseksi alueeksi, mutta lapset voivat keskinäisen hierarkiensa kautta jakaa alueen pienempiin yksiköihin. Keho on territorio, jota koulun kontekstissa ei kukaan täysin omista, eikä voi näin ollen myöskään määritellä ehdottomasti sen rajoja. Kehonsa kautta myös lapset voivat osallistua määrittelykamppailuun, jota koulussa päivittäin käydään. Ainoana lasten poliittisen toimijuuden autonomisena tilana keho on myös lapsuuden poliittisen tarkastelun keskeisin konteksti.

Poliittiseksi tuleminen

Olen tarkastellut tässä artikkelissa iän ja erityisesti lapsuuden poliittisuutta kolmesta näkökulmasta. Iän poliittisuus, joka ilmenee historiallisissa muutoksissa ja yhteiskuntapolitiikassa, on tarkastelun laajin viitekehys. Lapsuuden dynamiikkaa vallankäytön ja poliittisen toimijuuden välisenä tasapainoiluna olen kuvannut luokkien ja ryhmien määrittelykamppailun avulla. Vallankäytön strategia on olen tarkastellut tilaa ja erityisesti territoriaalisuutta koulun kontekstissa. Kehon politiikan avulla olen pyrkinyt avaamaan ymmärrystä lasten poliittiseen toimijuuteen ja lapsuuden uusintamiseen. Toisin kuin maantieteellisessä lapsuustutkimuksessa yleensä, en tarkastele tilaa ainoastaan kontekstina, vaan myös osana vallankäyttöä ja poliittista kamppailua.

Luokittelun ja poliittisen toimijuuden näkökulmasta lapsuus rakentuu lasten ja aikuisten hierarkkisessa suhteessa. Aikuiset huolehtivat lapsista parhaan kykynsä mukaan, kunnes nämä pystyvät itse huolehtimaan itsestään. Lapset puolestaan koettelevat aikuisten auktoriteettia ja toiminnan rajoja etsiessään elämänhallinnan keinoja ja ehtoja. Aikuiset ovat kyseenalaistamattomassa valta-asemassa, lapset puolestaan ristiriitaisessa riippuvuussuhteessa, joka sisältää kamppailun autonomiasta. Poliittisuus on läsnä kaikessa lasten ja aikuisten välisessä kommunikaatiossa, mutta se piiloutuu arkisen järjestyksen taakse. Tätä järjestystä voidaan tarkastella kehon ja ikäryhmien poliittisuuden kautta.

Ikään ja tilaan sitoutunutta rakenteellista valtaa ja poliittista vallankäyttöä tarkastelemalla voidaan lapsuutta ymmärtää myös erityisesti jälkimodernin ajan ilmiönä. Lasten poliittisuuden arvioiminen aikuisten toiminnan lähtökohdista ei ole mielekästä, koska heidän yhteiskunnallinen asemansa ei suo täysivaltaisen toiminnan mahdollisuuksia. Sen sijaan, että lapsia pyritään osallistamaan yhteiskuntapoliittiseen toimintaan, voitaisiinkin tarkastella heidän pyytämättä esittämiään poliittisia kannanottoja. ”Modernin lapsen” illuusion analyttinen tarkastelu paljastaa muutoksia, joita lapsuudessa tapahtui 1900-luvun jälkipuoliskolla. Näiden muutosten tunnistamisen kautta myös nykypäivän lasten toiminnan tulkitsemiseen saadaan tuoreita näkökulmia.

Maantieteellisen tutkimuksen laaja kenttä, jolle monitieteiset näkökulmat mahtuvat rakentumaan, luo hyvät puitteet vajaavaltaisuuden ja marginaalisuuden huomioon ottamiseen. Esimerkiksi Gill Valentinen työ, joka yhdistää lapsuuden, vammaisuuden ja sukupuolivähemmistöjen tutkimusta, on avannut uusia ja erityisiä yhteiskuntapoliit-

tisia näkökulmia (Valentine 1997; Holloway & Valentine 2000; Skelton & Valentine 2003). Artikkelissa avaamassani kehon politiikkaa ja tilan hallintaa yhdistävässä näkökulmassa lapset näyttävät sekä yhteiskuntapoliittisen toiminnan kohteina että aktiivisina poliittisina toimijoina. Tässä katsannossa voidaan yhtäältä ymmärtää paremmin lasten erityistä yhteiskunnallista asemaa, toisaalta tunnistaa heidän toiminnastaan kaikille ihmisille yhteisiä piirteitä. ”Normaalin” lapsuuden reunaehtojesille tuominen paljastaa myös lapsuuden rajoja ja marginaaleja, joita ei voida poistaa tukitoimilla tai osallistamisella. Lasten itsensä tuottamaa politiikkaa tarkastelemalla päästäänkin kiinni niihin lapsuuden merkityksiin, joita koetaan, koetellaan ja eletään nyt.

KIRJALLISUUS

- Airaksinen, T. (2003). Vanhusten hyvä elämä. *Teoksessa: Oikeus hyvään vanhuuteen*, 2–4. Vanhustyön keskusliitto, Helsinki.
- Aitken, S. C. (1994). *Putting children in their place*. 161 s. Association of American Geographers, Washington D. C.
- Aitken, S. C. (2001). *Geographies of young people: the morally contested spaces of identity*. 212 s. Routledge, London.
- Alanen, L. (2001). Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. *Teoksessa* Sankari, A. & J. Jyrkämä (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa*, 161–186. Vastapaino, Tampere.
- Ariès, P. (1962). *Centuries of childhood: a social history of family life*. 447 s. Vintage, New York.
- Bourdieu, P. (1985). The social space and the genesis of groups. *Theory and Society* 14: 6, 723–744.
- Bourdieu, P. (1998). *Järjen käytännöllisyys: toiminnan teorian lähtökohtia*. 216 s. Vastapaino, Tampere.
- Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (1990). *Reproduction in education: Society and culture*. 254 s. Sage, London.
- The convention on the rights of the child (1989). The United Nations. 17.11.2004. <www.unicef.org/crc/crc.htm>
- Davin, A. (1999). What is a child? *Teoksessa* Fletcher, A. & S. Hussey (toim.): *Childhood in question*, 15–36. Manchester University Press, Manchester.
- De Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*. 229 s. University of California Press, Los Angeles.
- Foucault, M. (1979). *Discipline and punish. The birth of the prison*. 333 s. Vintage, New York.
- Foucault, M. (1991). *Madness and civilization. A history of insanity in the age of reason*. 299 s. Routledge, London.
- Gagen, E. A. (2000). An example to us all: child development and identity construction in early 20th-century playgrounds. *Environment and Planning A* 32: 4, 599–616.
- Gordon, T. (2003). *Koulun arkea tutkimassa: yläasteen erot ja erilaisuudet*. 138 s. Helsingin kaupungin opetusvirasto, Helsinki.

- Gordon, T., J. Holland & E. Lahelma (2000). *Making spaces: Citizenship and difference in schools*. 235 s. Macmillan, London.
- Hardy, M. A. & L. Waite (1997). Doing time: Reconciling biography with history in the study of sociological age. *Teoksessa* Hardy, M. A. (toim.): *Studying aging and social change*, 1–21 s. Sage, London.
- Harjula, M. (1996). *Vaillinaisuudella vaivatut: vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. 242 s. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Harle, V. & S. Moisio (2003). Johdanto. *Teoksessa* Harle, V. & S. Moisio (toim.): *Muuttuva geopolitiikka*, 7–16. Gaudeamus, Helsinki.
- Helsingius, G. A. (1899; toim.). *Vaivaishoidon käsikirja*. 271 s. J. Simeliuksen perillisten kirjapaino, Helsinki.
- Holloway, S. L. & G. Valentine (2003). *Cyberkids. Children in the information age*. 180 s. Routledge, New York.
- Holloway, S. L. & G. Valentine (2000). Spatiality and the new social studies of childhood. *Sociology* 34: 4, 763–783.
- HS = *Helsingin Sanomat* (2004a). ”Valtionsyöllistäjä ei kysynyt lapsilta.” Riikka Venäläisen kolumni 30.8.2004.
- HS = *Helsingin Sanomat* (2004b). ”Aikuisnäkökulma syrjäyttää lapsen tarpeet.” Marjatta Kallialan & Eeva-Leena Onnismaan mielipide 30.8.2004.
- Huuhtanen, P. (1994). Työssä vai eläkkeelle? *Teoksessa* Kuusinen, J., E. Heikkinen, P. Huuhtanen, J. Ilmarinen, J. Kirjonen, I. Ruoppila, T. Vaherva, O. Mustapää & S. Rautoja (toim.): *Ikääntyminen ja työ*, 151–166. WSOY & Työterveyslaitos, Helsinki.
- Häkli, J. (2001). In the territory of knowledge: state-centered discourses and the construction of society. *Progress in Human Geography* 25: 3, 403–422.
- James, A. & A. Prout (1990). *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*. 248 s. Parker Press, London.
- Julkunen, R. (2003). Iät ja ajat. *Teoksessa* Helne, T., R. Julkunen, J. Kajanoja, S. Laitinen-Kuikka, T. Silvas-ti & J. Simpura (toim.): *Sosiaalinen politiikka*, 389–411. Gaudeamus, Helsinki.
- Keisarillisen majesteetin armollinen asetus yhteisestä waiwaistenholhouksesta Suomen Isoruhtinaanmaassa 22.3.1852. Käännös alkuperäissäädeksestä Om fatigswårdens ordnande handhafwande samt tiggeriers hämmande, Urt. 2 §20 (1853). *Samling af placater, förordningard, manifest och påbud, samt andre allmänna handlingar hwilka i Styr-Fyrstedömet Finland sedan 1808 års början ifrån trodet utkommit. Fjortonde delen, 1851–1852*, 208–209. H. C. Friis, Helsingfors.
- Kelle, H. (2000). Gender and territoriality in games played by nine- to twelve-year-old schoolchildren. *Journal of Contemporary Ethnography* 29: 2, 164–197.
- Korander, T. & S. Soine-Rajanummi (2002). *Kaheksalta koskarille – samantien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999–2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus*. 502 s. Edita, Helsinki.
- Koskela, H. (2003). Pelon politiikka ja vaarojen hurma. *Oikeus* 32: 3, 278–285.
- Laiho, M. (1997). Nuorten ikärajoissa puuttuu johdonmukaisuus. *Lapsen maailma* 56: 10, 6–7. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.
- Lallukka, K. (2003) Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa. Tutkimus 6–12-vuotiaiden sosiokulttuurisesta ikätiedosta. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 215. 234 s.
- Litjala, M. (2003). Perheet, parisuhteet, lapset. Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja* 201. 104 s.
- Longhurst, R. (1997). (Dis)embodied geographies. *Progress in Human Geography* 21: 4, 486–501.
- Lukinbeal, C. & S. Aitken (1998). Sex, violence and the weather: Male hysteria, scale and the fractal geographies of patriarchy. *Teoksessa* Nast, H. & S. Pile *Places through the body*, 356–380. Routledge, New York.
- Matthews, H. & M. Limb (1999). Defining an agenda for the geography of children: review and prospect. *Progress in Human Geography* 23: 1, 61–91.
- Mayall, B. (2002). *Towards a sociology for childhood. Thinking from children's lives*. 217 s. Open University Press, Buckingham.
- Mountz, A. (2004). Embodying the nation-state: Canada's response to human smuggling. *Political Geography* 23: 3, 323–345.
- Nagar, R., V. Lawson, L. McDowell & S. Hanson (2002). Locating globalization: Feminist (re)readings of the subjects and spaces of globalization. *Economic Geography* 78: 3, 257–284.
- Nayak, A. (2003). 'Through children's eyes': childhood, place and the fear of crime. *Geoforum* 34: 3, 303–315.
- Ojakangas, M. (2002). Kasvatus ja politiikka. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 3: 2, 133–143.
- Paasi, A. (2003). Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography* 27: 4, 475–486.
- Parr, H. & R. Butler (1999). New geographies of illness, impairment and disability. *Teoksessa* Butler, R. & H. Parr. (toim.): *Mind and body spaces: geographies of illness, impairment and disability*, 1–24. Routledge, London.
- Palonen, K. (1988). *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. 212 s. Vastapaino, Tampere.
- Punch, S. (2001). Negotiating atonemy: childhoods in rural Bolivia. *Teoksessa* Alanen, L. & B. Mayall (toim.): *Conceptualizing child-adult relations*, 23–36. Routledge, London.
- Qvortrup, J. (1994). Childhood matters: an introduction. *Teoksessa* Qvortrup, J., M. Bady, G. Sgritta & H. Wintersberger (toim.): *Childhood matters – Social theory, practice and politics*, 1–23. Avebury, Aldershot.
- Raento, P. & J. Watson (2000). Gernika, Guernica, *Guernica*? Contested meanings of a Basque place. *Political Geography* 19: 6, 707–736.

- Rantamaa, P. (2001). Ikä ja sen merkitykset. *Teoksessa* Sankari, A. & J. Jyrkämä (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa*, 49–95. Vastapaino, Tampere.
- Sack, R. (1986). *Human territoriality : its theory and history*. 256 s. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sankari, A. (2004). *Ikääntyviä tietoyhteiskunnassa: kulttuuriset ajattelutavat ja sosiaalinen tila*. 136 s. Minerva, Jyväskylä.
- Skelton, T. & G. Valentine (2003). 'It feels like being Deaf in normal': an exploration into the complexities of defining D/deafness and young D/deaf people's identities. *The Canadian Geographer* 47: 4, 451–466.
- Strandell, H. (1994). *Sociala mötesplatser för barn: aktivitetsprofiler och förhandlingskulturer på daghem*. 227 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Suoninen, L. (1996). Säästöt sallivat ikäsyrrjinnän? Pääkirjoitus. *Sosiaaliturva* 84: 15, 3.
- Tedre, S. (2003). Ikä poliittisena ja sosiaalipoliittisena kysymyksenä. *Janus* 11: 2, 133–139.
- Thrift, N. (1996). The still point. Resistance, expressive embodiment and dance. *Teoksessa* Pile, S. & M. Keith (toim.): *Geographies of resistance*, 124–151. Routledge, London.
- TS = *Turun Sanomat* (2004). "Kotona vai laitoksessa." Ari Valjakan pääkirjoitus 11.10.2004.
- Vahtio, E.-L. (2002). *Rekrytointi, ikä ja ageismi*. 222 s. Työministeriö, Helsinki.
- Valentine, G. (1996). Angels and devils: Moral landscapes of childhood. *Environment & Planning D* 14: 5, 581–600.
- Valentine, G. (1997). 'My son's a bit dizzy.' 'My wife's a bit soft': Gender, children and cultures of parenting. *Gender, Place and Culture* 4: 1, 37–63.
- Valentine, G. (2000). Exploring children and young people's narratives of identity. *Geoforum* 31: 2, 257–267.
- Young, L. (2003). The 'place' of street children in Kampala, Uganda: marginalisation, resistance, and acceptance in the urban environment. *Environment and Planning D* 21: 5, 607–627.